

Hoe zou een centraal examen in leesvaardigheid er uit kunnen zien?

Rob van Krieken

1. Inleiding

De kritische wijze waarop de centrale examens *tekstbegrip Moderne Vreemde Talen* door docenten worden ontvangen, was voor de examenconstructeurs op het Cito aanleiding om een overzicht te geven van de belangrijkste benaderingen van tekstbegrip en van de centrale toetsen waartoe deze zouden leiden. Eén van deze benaderingen, geïntroduceerd door Westhoff (1981), is in Nederland bekend onder de naam *leesvaardigheid*. Juist omdat deze zo moeilijk toetsbaar lijkt, vanwege het accent op psycho-linguïstische leesproblemen, is het een geschikt voorbeeld van de beperkingen van een centraal examen. Die beperkingen kunnen leiden tot aansluitingsproblemen tussen onderwijs en examens. De psycho-linguïstische benadering is juist zo aantrekkelijk omdat deze een oplossing lijkt te bieden voor huidige aansluitingsproblemen.

Veel leraren slagen er niet in verband te leggen tussen het onderwijs in tekstbegrip dat ze geven en de resultaten van hun leerlingen op de meerkeuzeopgaven. Kennelijk is niet duidelijk wat de opgaven precies toetsen, laat staan hoe de getoetste kennis of vaardigheid door onderwijs verbeterd kan worden. De psycho-linguïstische benadering van tekstbegrip – leesvaardigheidsonderwijs – heeft de verdienste het leesproces zelf benadrukt en omschreven te hebben. Een bekende vraag is echter of leesvaardigheidsonderwijs niet afgestraft zal worden door een traditionele toets. Dit kan meevallen (Mulder 1983). In deze bijdrage wordt onderzoek naar leesvaardigheid ook centraal te toetsen is.¹

2. Leesvaardigheid

Schematisch en zeer kort weergegeven omvat het leesproces volgens Westhoff (1981) de volgende vaardigheden (Van Krieken 1984).

A. Hypothesen opstellen

Het opstellen van hypothesen of verwachtingen over het vervolg. Hypothesen en verwachtingen kunnen betrekking hebben op verschillende aspecten van het vervolg, afzonderlijk of in combinatie. Men kan hierbij denken aan de vijf door Westhoff genoemde gebieden van voorkennis: lettercombinaties, zinsverloop, betekeniscombinaties, logische structuur

en wereldkennis. Voorspellingen kunnen op kleine eenheden betrekking hebben, bijvoorbeeld op het volgende woord, op een idiomatische uitdrukking of op een bijzin. Ze kunnen ook betrekking hebben op eenheden op het niveau van een samengestelde zin, paragraaf of van een groter tekstdeel.

B. Hypothesen toetsen

Het toetsen en zonodig bijstellen van hypothesen met behulp van daarvoor relevante elementen uit de tekst. Bij het toetsen gaat het zowel om de keuze van de elementen die een hypothese kunnen bevestigen of ontkrachten als om het verwaarlozen van elementen die hiervoor minder relevant zijn. Bovendien gaat het om het juiste gebruik van de elementen die nodig zijn om hypothesen bij te stellen totdat de gewenste zekerheid is bereikt.

C. Leesstrategie

Het aanpassen van de leesstrategie aan het leesdoel, de beschikbare achtergrondkennis en de tekst. Een leerling met veel achtergrondkennis zou globaler moeten lezen dan een leerling met weinig voorkennis ten aanzien van het onderwerp, en anders moeten lezen wanneer het om het opzoeken van feiten gaat dan wanneer een samenvatting vereist is. Bovendien zouden beide leerlingen bij het opzoeken van bepaalde gegevens de relevante passages grondiger moeten lezen dan de overige passages. Behalve globaal en intensief lezen zou ook nog de vaardigheid in opzoekend en eventueel zelfs in snel lezen geëist kunnen worden.

3. Een toetsificatie voor leesvaardigheid

Aansluitend bij de omschrijving van de leesvaardigheid zelf, valt een overzicht op te stellen van de onderdelen die in de toets gemeten moeten worden en van de middelen die daarvoor gebruikt zullen worden. Het volgende overzicht is een voorbeeld van zo een overzicht. Het is tot stand gekomen op grond van Westhoff's beschrijving, van literatuur op het gebied van de tekstbegripstoetsing en (speciaal) de psycho-linguïstiek, waarin zeer verschillende toetsinstrumenten en toets technieken worden beschreven, en tenslotte op basis van enige creativiteit.

Hypothesevorming

- woordgroep : aanvulvragen
- alinea's : discourse-cloze
- tekst : ?

Hypothese-toetsing

- zin-alinea : tweekeuze - opgave
- meerkeuze aanvulvragen
- zinsverloop
- betekenis combinatie

- logische verbanden
- wereldkennis
- tekst : meerkeuze aanvulvragen
- stijl
- standpunt auteur

Leesstrategieën: ?

Van elk onderdeel wordt hier één *voorbeeldopgave* gepresenteerd en toege-licht.

Hypothesevorming

Hypothesevorming leek het beste getoetst te kunnen worden door de leerlingen zelf een verwacht gevolg te laten formuleren. Gesloten vragen zijn hiervoor niet bruikbaar. Voor voorstellingen op woordgroep- of zinsniveau kunnen *aanvulvragen* gebruikt worden die met één of twee woorden kunnen worden beantwoord. De correctie hiervan lijkt niet problematisch (Lindblad 1981). Binnen dit kader was het niet goed mogelijk de vraag zo in te richten dat de aanvulling van één specifiek betekenisveld afhankelijk is.

Today, Blackpool is justly proud of its seven-mile long promenade, one of the finest in the ...
(*World, country, county, land, U.K., island, etc.*)

Op zinoverschrijdend niveau is gekozen voor een speciale vorm van cloze-toetsen, de *discourse-cloze* (Levenston, Nir & Blum-Kulka 1982; Deyes 1984). Deze komt tot stand doordat men in een tekst niet elk zoveelste woord weglaat, maar precies die woorden die gezien de samenhang van de tekst aangevuld kunnen worden. Het meest geschikt zijn woorden die cohesie markeren (Halliday & Hasan 1976).

Write down one word for each gap (coherentite)

See what
they're
teaching
our kids
these days.

At the moment there are over 25,000 microcomputers in British schools.

Under the current DOL subsidised scheme, that number is set to increase and it is reckoned that within two years virtually every child at

1 will have regular daily access to a 2 How they use the computer, and how it can help in their 3 and development is naturally of considerable 4 to every parent.

But how can the layman begin to understand this new technology? To meet this 5 is the main aim of the BBC's massive Computer Literacy Project, which includes courses, books, software and a number of major television series.

Examen leesvaardigheid

Goede antwoorden

- 1 school
- 2 (micro-)computer
- 3 education
- 4 interest, importance, concern
- 5 need, problem, demand

Voor het opstellen van hypothesen over grotere gedeelten van de tekst is geen *bruikbare toetsvorm* gevonden. Navraag bij collega's leverde bovendien het gegeven op dat ze zelden bewust een hele paragraaf voorspelden. En als ze dat moesten doen kwamen ze zelden op het werkelijke vervolg uit. Daarentegen meenden ze wel te kunnen aangeven of een gegeven vervolg in overeenstemming was met het voorafgaande. Deze vaardigheid is opgenomen onder hypothesetoetsing.

Hypothesetoetsing

Een algemene vraagvorm die zeer geschikt leek te zijn om na te gaan of de leerlingen de juistheid van een hypothese kunnen toetsen is een *tweekeuze correctie-opgave*. Deze berust op een zeer ingenieus constructieprincipe gebaseerd op Carpenter & Daneman (1981). De eerste helft van een alinea is enigszins ambigu; er kunnen twee verschillende woorden op volgen. De tweede helft van de alinea bevat een dis-ambiguerend gegeven. De vraag is of de leerling in staat is vast te stellen of het vet-gedrukte woord (in feite één van twee mogelijke hypothesen) door dit gegeven wordt bevestigd.

The players came shouting and laughing into the dressing-room. They were enjoying their victory. In no time the room was filled with singing and the splashing of water.

Come on, boys, we're in a hurry, their captain called, picking up her bag and leaving the room.

*goed/fout**

Een meer specifieke vorm van toetsing is mogelijk door een zin of alinea te laten volgen door enkele mogelijke voortzettingen (*meerkeuze aanvulvragen*). De leerlingen moeten kiezen welke mogelijkheid het beste overeenstemt met het voorafgaande. Daarvoor moeten ze ofwel een eigen hypothese toetsen aan de alternatieven en de tekst, of anders kunnen ze de alternatieven als hypothesen beschouwen en deze met de tekst vergelijken. Bij deze vorm is het goed mogelijk te tekst (stam) en de alternatieven zo te manipuleren dat de vergelijking voor een groot deel afhankelijk is van een bepaald betekenisveld.

ZINSVERLOOP

It was as chairman of the Conservative backbench committee ...

- A *as Mr Casey condemned the penalties.*
- B *so Mr Casey condemned the penalties.*
- C* *that Mr Casey condemned the penalties.*

BETEKENISCOMBINATIES

On hearing the terrible news Brenda took a large tumbler of ...

- A *beer.*
- B *sherry.*
- C* *whisky.*

LOGISCHE VERBANDEN

I was unpopular with the teachers. I talked too much, even when told to shut up. What worsened the situation was that I was that most horrible of species, a bright little bastard. No matter how much time I spent outside, a bright little bastard. No matter how much time I spent outside the classroom for whispering, fighting, blotting my paper, eating ...

- A* *I always came top of the class.*
- B *I had the lowest marks ever.*
- C *I would not behave.*

WERELDKENNIS

Mr John Carlisle, the Tory MP who wants to force the cricket establishment to breach the international ban on sporting links with South Africa, makes no secret of his connections with ...

- A *the black African leaders.*
- B *the organizers of the sports boycott.*
- C* *the Pretoria regime.*

Zoals gezegd, leek het twijfelachtig of lezers expliciete en bewuste voorspelingen maken over de volgende alinea's. Zij zouden echter wel in staat moeten zijn om te beoordelen of een alinea al dan niet in overeenstemming is met het voorafgaande. De vraagvorm die hiervoor is gevonden bestaat uit een tekst met verschillende vervolgalinea's, waarvan er slechts één goed is. Door een zorgvuldige keuze van de tekst en een juiste redactie van de afleiders, kan ervoor gezorgd worden dat tekst en afleiders slechts op één aspect vergeleken hoeven te worden, bijvoorbeeld alleen wat betreft stijl of wat betreft het standpunt van de auteur. Deze toetsvorm vergt echter veel tijd.

STIJL EN TOON

Underneath you find the beginning of a newspaper article. It is followed by four fragments. Three of the fragments have another style than the article. Find the one fragment that continues in the same style.

The new Guinness advertising campaign was launched this weekend after a relentless burst of advance ballyhoo. This campaign is the most intensively researched in British advertising history.

For the past 12 months, teams of investigators have burrowed into mountains of statistics; the innermost feelings of hundreds of people have been probed concerning such matters as the English pub, the taste for beer, and the quality of drinks advertising.

The outcome is this Homeric quest for facts is a £7 million campaign centring on the Guinness, a great army of benighted souls who have gone too long between Guinnesses.

It all started almost exactly a year ago when Ernest Saunders, the newly appointed group managing director of Guinness, celebrated his arrival by abruptly removing the advertising account from J. Walter Thompson, where it had resided in stylish splendour for 13 years, to Allen, Brady & Marsh, an agency noted for jingles, razzmatazz, and dogged professionalism.

During the past 10 years Guinness sales in Britain have halved as part of the marked drift from beers to lagers. After reaching a peak of £52.9 million in 1978-79, profits slumped to £41.8 million in 1980-81.

Moreover, there had been a great deal of unprofitable diversification: when Saunders took over, he found 247 different companies operating under the Guinness umbrella. Since then he has embarked on a resolute streamlining exercise, with the aim of once again concentrating the group's efforts of brewing.

To make that work, Guinness must sell a lot more beer, and that in turn means that its major promotional weapon has to be advertising.

A *The decision to engage ABM was taken at the exhortation of its chairman, Peter Marsh, a highly energetic man and one of the leading experts in the advertising world, who convinced Ernest Saunders of the superior capacities of ABM.*

Some time after the colossal research program was set into motion a consistent pattern presented itself suggesting that Guinness advertising should be aimed at lower working class males in the 25-34 age-group.

B *Peter Marsh, the active chairman of the ABM advertising agency, went to Ernest Saunders. This man gave him the order to campaign. Peter Marsh is one of the most important men in the advertising business. The enormous work began. After a time it became clear that Guinness should try to influence men between 25 and 34, who worked in factories. It was most likely that they would drink Guinness.*

C* *Peter Marsh, the bouncing chairman of ABM, who is to advertising what Liberace is to pianos, persuaded Saunders that his agency could do the job.*

The Mammoth research program began. The picture that gradually emerged became clear: the prime target market for Guinness was men in the 25-34 aged group and in the C2DE socio-economic categories, the bottom end of the class spectrum.

D *Peter Marsh, ABM's rush-in-rush-out chairman and darling of the advertising world talked Saunders into giving him the job. He got it because he made Saunders believe his agency was something special. The ABM boys deftly attacked the whopping task with all the tricks of the trade. Gradually they began to see the light. The new Guinness clientele were most likely to be found on the workfloor among 25- to 34-year-old males. They were most likely to shift from bitter to stout.*

Leesstrategieën

Tenslotte zou in een examen ook vastgesteld moeten worden of de leerlingen in staat zijn hun leesstrategie af te stemmen op hetgeen ze al weten van het onderwerp van de tekst, op hetgeen ze uit de tekst te weten willen komen en op de informatie die de tekst biedt. Het is duidelijk dat het resultaat van die afstemming niet voor alle leerlingen hetzelfde kan zijn. Centrale toetsing lijkt dan ook niet mogelijk. Minder vergaande pogingen om vast te stellen of alle leerlingen dezelfde strategie kunnen toepassen die in een instructie omschreven is of door de vraagvorm opgedrongen wordt, zijn tot nu toe ook weinig succesvol gebleken (Rankin 1974, Agerkop, Dekker & Van Krieken in voorbereiding).

4. Conclusie

Het lijkt mogelijk om twee van de drie aspecten van leesvaardigheid in een centraal examen te toetsen, namelijk het opstellen en het toetsen van hypothesen over het vervolg. Dit leidt echter tot totaal andere examens dan nu gebruikelijk zijn. De items bestaan slechts voor een gering deel uit min of meer authentieke teksten van enige omvang. Het gebruikte tekstmateriaal zal voor een groot deel sterk aangepast of zelfs speciaal voor de gelegenheid geschreven moeten worden. Bovendien is nog niet onderzocht of de nieuwe vraagvormen toetstechnisch van voldoende kwaliteit zijn. Op dit moment zou een dergelijk examen een sprong in het duister zijn. Dit zou ongetwijfeld grote onzekerheid veroorzaken bij de docenten.

Het feit dat een belangrijk onderdeel van de leesvaardigheid, namelijk het juiste gebruik van leesstrategieën, *niet* centraal getoetst kan worden, vormt een ernstige beperking. Wanneer een 'leesvaardigheidsexamen' ontworpen en ingevoerd zou worden dat aan dit aspect geen aandacht besteedt, kan men niet verwachten dat in het onderwijs de verwaarloosde vaardigheid wel voldoende aandacht krijgt. Het ligt dan ook veel meer voor de hand dat vraagvormen, zoals die hier zijn gepresenteerd, worden gebruikt in aanvulling op onderwijs in leesvaardigheid en worden uitgebreid met informele oefeningen in leesstra-

tegieën. Daarmee komt het accent wellicht ook te liggen waar het hoort, namelijk op *onderwijs* in processen en vaardigheden die iemand moet kunnen gebruiken om zich een voldoende begrip van de tekst te kunnen vormen. Hoe dat onderwijs er uit zou moeten zien, kunnen anderen u vertellen (Westhoff 1983).

Noten

1. De gepresenteerde voorbeelden zijn tot stand gekomen in nauwe samenwerking met Theo de Wit en Cito-anglisten.

Literatuur

- Agerkop, F., A. Dekker en R. van Krieken
i.v. *De bruikbaarheid van drie toetscondities voor de toetsing van gericht lezen*. Arnhem: Cito.
- Carpenter, P.A. en M. Daneman
1981 'Lexical retrieval and error recovery in reading'. *Journal of verbal learning and verbal behaviour* 20, 137-160.
- Deyes, T.
1984 'Towards an authentic "Discourse cloze"'. *Applied linguistics* 5 (2), 128-137.
- Halliday, M.A.K. en R. Hasan
1976 *Cohesion in English*. London.
- Krieken, R. van
1984 *Tekstbegrip en tekstbegrriptoetsing*. Arnhem: Cito (Algemene Publikatie 37).
- Levenston, E.A., R. Nir en S. Blum-Kulka
1982 *Discourse analysis and the testing of reading comprehension by Cloze-techniques*. Eindhoven (Paper International Symposium of Language for Special Purposes).
- Lindblad, T.
1981 *Swedish Foreign-language Standardized Tests*. Gothenburg University.
- Mulder, H.
1983 'En het eindexamen dan?'. *Levende talen* 382, 300-303.
- Rankin, E.F.
1974 *The measurement of reading flexibility*. Newark Delaware.
- Westhoff, G.J.
1983 'Themanummer Voorspellend Lezen'. *Levende talen* 382.
- Westhoff, G.J.
1981 *Voorspellend lezen*. Utrecht.